

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

**Bűnös vagy áldozat I.
Bűnözővé válás a gyermekkorban**

Szerző:

dr. Dülk Tímea Zsuzsanna

Veszprém, 2022.06.01.

„Az, hogy kik vagyunk, és hogyan viszonyulunk a világhoz,
sokkal inkább meghatározza, hogy milyen felnőtté válnak a gyerekeink,
mint az, hogy mennyit tudunk a gyereknevelésről.”

(Brené Brown)

I. Bevezetés

Már a rómaiak kimondták: „Juventus vantus” (az ifjúság szél), fejlődésük visszahat az egész társadalom fejlődésére.

Egy amerikai tanítónő, Jane Elliott a rasszizmus elleni harc egyik elkötelezett híveként érdekes kísérletet végzett 1968-ban az akkori osztályán.¹ Egyik reggel a gyerekeknek azt mondta, hogy tudományos tények támasztják alá, hogy a kék szemű emberek felsőbbrendűek, a barna szeműek pedig agresszívek és buták.

A gyerekek rögtön megváltoztak és a kék szeműek elutasítóak lettek a barna szemű társaikkal szemben. Ezután a tanítónő még inkább lealacsonyította a barna szeműeket azáltal, hogy nekik egy a megkülönböztetést szolgáló gallért is viselniük kellett és nem játszhattak a kék szemű társaikkal a szünetekben.

„Amint kialakult a hierarchia a felsőbb- és alsóbbrendűnek titulált gyerekek között, a tanítónő megfordította ezt: azt mondta, rosszul tudta, és valójában éppen fordítva van, a kék szeműek az alsóbbrendűek és a barna szeműek a felsőbbrendűek.”² A barna szeműek erre egyből bosszút álltak a kék szemű osztálytársaikon.

Elliott a kísérlet végeztével maga is megdöbbent azon, hogy még a legokosabb és a legeggyüttműködőbb gyerekek is nagyon kegyetlenné tudtak válni. A nap végén elmondta nekik, hogy ez csak egy kísérlet volt és semmi valóságalapja nincs a szemszín szerinti megkülönböztetésnek. Ezzel

¹ Ruszkai Szilvia: Jane Elliott hírhedt kék szem/barna szem kísérlete, 2017.
<http://www.onlinepszichologia.hu/blog/blogpost/138>

² Ruszkai Szilvia, 2017.

szerette volna megmutatni az osztályába járó gyermekeknek, hogy az előítélet és a kirekesztés milyen szörnyű károkat tud okozni, és mennyire megmérgezi a lelket is.

A későbbiekben ez a kísérlet számos szociálpszichológiai kutatás alapja lett, amellet hogy támadások is érték, mert a kritizálók szerint épp hogy maga a kísérlet az, ami potenciális veszélyt jelentett a gyermekekre, mert lehet, hogy éppen ennek a traumának a hatására válnak később előítéletessé.

A kísérlet után pár évvel egy osztálytalálkozón átbeszélték a történeteket, és egyikük elmondta, hogy nagyon szégyellte az akkor történeteket, pedig ő volt a játékban az egyik legkegyetlenebb fél. Felnőtt fejjel sem értette, hogyan válhatott ennyire elutasítóvá azokkal az emberekkel, akikkel pár órával azelőtt még jóban volt.

Elliott bírálói szerint azonban a felnőtt emberek „már könnyedén elfedhetik valódi érzéseiket az esettel kapcsolatban, ahogyan az előítéletességgel kapcsolatos attitűdjeiket is elrejtetik, így nem mérhető fel valójában, hogy lett-e negatív következménye a kísérletnek a gyerekek személyiségfejlődésére nézve”.³

Látható tehát, hogy az emberi viselkedésre mennyire negatívan hat a megbélyegzés, az elutasítás. A kísérlet alanyaiban bár nem okozott érzelmi törést, mégis emlékeztek rá, és volt, aki még felnőtt fejjel is szégyellte magát az akkor történetekért. Nem kérdéses tehát, hogy az ilyen jellegű megbélyegzés a fiatalok körében még nagyobb károkat tud okozni, nemcsak áldozatként, hanem elkövetőként is. Éppen ezért az ő szemléletük megváltoztatása nélkülözhetetlen az ilyen típusú cselekmények elkerülése érdekében.⁴

A kutatások alapján az ezt vizsgáló szakemberek szerint a fiatalokban úgy kell a közös identitást erősíteni, hogy közben a saját hovatartozásukat is elfogadják. Ha ez sikerül, már nem fog számítani, hogy az egyik gyermeknek kék a szeme, a másinak pedig barna, mert a másik iránt szerzett tapasztalatok fényében kialakul az empátia és a szenzitivitás, és már nem ismeretlen a másik, kevésbé

³ Ruzskai Szilvia, 2017.

⁴ Balogh Adrienn: A fiatalkori bűnözés a gyűlölet-bűncselekmények tükrében, Miskolc, 2018., 3. old.
[http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/balogh_adrienn_fiatalkori_bunozes_gyulolet-buncselekmények_tukreben\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/balogh_adrienn_fiatalkori_bunozes_gyulolet-buncselekmények_tukreben[jogi_forum].pdf)

érzik úgy, hogy félniük, tartaniuk kell tőle. Mivel a gyerekek a legnyitottabbak, és érdekli őket az ismeretlen, náluk még könnyebb ezt elérni.⁵

Solt Ágnes 40 életinterjú elkészítésével mutatta be a fiatalkori bűnözés jelenlegi helyzetét, melynek során figyelembe vette a gyermekek családi és baráti szocializációs közegét, valamint az egyes intézmények (például tanintézmények) befolyását is.

„A korai években elkövetett erőszakos bűncselekmény legerősebb előrejelzői a szülői elhanyagolás és az antiszociális szülők.”⁶ A kutatások bizonyították, hogy ha a gyermek 10 éves kora előtt megszakad a kapcsolata a szülőjével, az előrevetítheti a későbbi erőszakos magatartást. Továbbá, ahogy Solti fogalmaz, „az elhanyagolt gyerekek, akik a törődés, odafigyelés, nevelés és gondoskodás alapvető hiányát szenvedték el, jóval veszélyesebbekké válnak a társadalomra nézve kriminális szempontból.”⁷

Az iskola szerepe meglepő módon legalább annyira meghatározó, mint a családé, mert a nehezen kezelhető fiatalokhoz való hozzáállása komolyan befolyásolja, hogy milyen életutat is választanak. "Ha az iskola támogató, megértő és segítségnyújtó, jelentősen javíthat a gyermek esélyein, de ha már eleve lemond róla, az legalább olyan súlyos, mint a családon belül őt ért abúzus."⁸

Kiemeli azonban, hogy nem önmagában az iskolai alárendelt szerep, a "bandázás" vagy a tanulási nehézségek vezetnek kriminalizációhoz, hanem inkább az iskolai lemorzsolódás, az elutasítás az, ami veszélyes lehet a gyermek későbbi magatartására nézve. A bűnelkövető fiatalok nagy része olyan környezetben él, ahol nem ismernek más utat, más lehetőséget, csak választhatnak a kisebbik vagy a nagyobbik rossz között. Az ilyen fiatalok nem kapnak olyan pozitív mintát, amelyre építkezhetnének.

A vizsgálat eredményeképp négy tipikus életút rajzolódott ki: az elhanyagolt, a családon belül testi vagy lelki értelemben bántalmazott és a mélyszegénységben élő fiatal életútjai. Általánosságban elmondható, hogy életkoronként változik a veszélyeztetettség mértéke és a leginkább veszélyt jelentő rizikófaktorok száma. A hatodik életév előtt a rossz szülői módszerek és a strukturális szociális

⁵ Balogh Adrienn, 15. old.

⁶ Solt Ágnes: Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és fiatalkorban. Tézisfüzet (2007.), 9. old.

⁷ Solt Ágnes, 9. old.

⁸ Balogh Adrien, 19. old.

hátrányok jelentik a legnagyobb problémát. Hat és tizenkét éves kor között inkább a család és lakókörnyezet a meghatározó, míg a tizenkét és tizennyolc éves kor között az iskola és a barátok, kortársak jelenléte az, ami leginkább befolyásolja a fiatalokat.⁹

Érdekes eredményre jutott az a vizsgálat, mely a középiskolás fiatalokat vizsgálta abban a vonatkozásban, hogy mennyire elfogadóak a környezetükben élőkkel. A vizsgálat eredményeképpen arra jutottak, hogy a városból származók, a reáltárgyakat és a teológiát hallgatók és a jobban teljesítők jóval toleránsabbak, mint a faluból érkezők, a szakiskolába járók vagy a pedagógiát hallgatók, illetve a tolerancia mértéke annál inkább csökkent, minél vallásosabbnak vallotta magát a diák, illetve minél alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeztek a szülei. Mindezek alapján is úgy tűnik valóban jelentős a környezeti tényezők hatása a fiatalokra, akár erőteljesebb is mint a család szerepe.¹⁰

Egy másik kutatás szerint, mely a televízió fiatalokra gyakorolt hatását vizsgálta¹¹, arra a kérdésre keresték a választ, hogy a médiaerőszak és a családi környezet milyen hatást gyakorol a gyermekek morális fejlődésére. A médiaerőszak a gyerek énközpontú felfogását erősíti, ami két irányba viheti el a morális ítélőképességének fejlődését. Egyrészt a későbbiekben az erőszakot nem egy elítélendő dologként fogja meghatározni, mert egocentrikusan szemlélve az erőszakos szituációt, képtelen belegondolni a bántalmazott szenvedésébe és elveszti minden empátiáját, másrészt oda vezet, hogy az erőszakkal kapcsolatos negatív értékítéletet kevésbé fogja komolyan venni, esetlegesen elbagatellizálja azt.¹²

Egy amerikai kutatás szerint a televízióban látható filmek hősei szinte kivétel nélkül erőszakhoz folyamodnak céljaik elérésére, melyek a filmek szerint jóval hatékonyabb eszközök, mint más vitarendezési módok. Sőt az erőszakot követően gyakran jutalmazásra kerül sor, és nemcsak a filmekben a gonosz, a rossz oldalán állók részére, hanem a hősökénél is.

⁹ Solt Ágnes, 20. old.

¹⁰ Olaru Júlia kutatási eredménye, Babes-Bolyai Tudományegyetem, Szociológiai Tanszék

¹¹ Marina Kcmar és Edward T. Vieira kutatók 2005-ös tanulmánya

¹² Dávid Georgina: A televízióban látott erőszak hatása a gyermek- és fiatalkorúakra, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai Tanszék, Budapest, 2013., 6. old.

A szakirodalomban számos könyv, cikk és tanulmány taglalja a gyermekek, fiatalok bűncselekmények elkövetése miatti felelősségre vonhatóságának problematikáját, valamint azt is, hogy milyen befolyásoló tényezők játszhatnak közre ebben. Mivel a köztudatban a gyermekek, és általában a fiatalok is úgy szerepelnek, mint akik jók és ártatlanok, talán ezért döbben meg a társadalmat még inkább, ha fiatalokról hallja, hogy bűncselekményt követett el.

Az mindig kényes téma, hogy az állam milyen mértékben avatkozhat be egy család életébe, azonban a gyermekek mindenek felett álló érdeke megköveteli szükség esetén a beavatkozást, hiszen általában a család legsebezhetőbb tagja a gyermek, és míg vannak szülők, akik a gyerekeknek megfelelő testi, lelki, értelmi és érzelmi közeget tudnak biztosítani, megfelelő korlátok felállításával és következetes neveléssel egy egészséges értékrendet tudnak kialakítani, mások nem feltétlenül alkalmasak erre.

Érdemes ezért megvizsgálni a fiatalok deviancia felé fordulását kiváltó egyes okfolyamatokat.

II. A normaszegéshez vezető okok

Napjainkra általánosan elfogadottá vált a tézis, hogy senki nem születik bűnelkövetőnek. Ugyanakkor a normaszegéshez vezető okok széles skáláján „a gyermekkorúak kriminalitásához vezető okok között alapvetően két csoport között tehetünk különbséget: vannak a személyben rejlő okok, és vannak olyan okok, amelyek a gyermekek környezetében lelhetőek fel, amelyek hatással vannak rájuk és a bűnözői magatartás felé vezető út kiindulópontját jelenthetik. A környezeti hatások is kétféleképpen lehetnek. Vannak olyan ösztársadalmi jelenségek, amelyek befolyással vannak a gyermek- és fiatalok bűnözésére, ezeket makrokörnyezeti hatásoknak is nevezhetjük. Ezen túl léteznek ún. mikrokörnyezeti hatások is, amelyek a gyermekek közvetlen környezetében hatnak, és amelyek jelentősége talán a többi ok jelentőségénél nagyobbak tekinthető.”¹³

¹³ Hornyák Szabolcs: A gyermekkorúak bűnözése és megelőzésének lehetőségei. 130. oldal
<http://www.pecshor.hu/periodika/2003/hornyak.pdf>

1. Az elkövető személyében rejlő, hajlamosító tényezők

- genetika, alapvető személyiség
- betegségek, fogyatékoság
- függőség
- traumák

Viselkedése vagy adottságai miatt a gyermekkel szemben már korán megindul egy társadalmi diszkriminációs folyamat, amely során számos olyan behatást kénytelen elviselni, amely idővel károsítja. Ezeket a mechanizmusokat Merton nyomán ún. „önteljesítő próféciaáknak” szokták nevezni, azaz: egy feltevés, egy minősítés végül igazolja magát („a rossz gyerek valóban rossz marad”).

Ami a biológiai körülményeket illeti: csak akkor képesek hatni meghatározó erővel, ha a szellemi és az érzelmi fejlődés alaptételeit érintik. Ha az egészséges pszichológiai fejlődés feltételei fennállnak, a biológiai eredetű hatások csak közvetetten - a környezeten vagy a személyiségen keresztül - zavarják meg a fejlődést, a közvetettség azonban magában rejti a megelőzés és az ellensúlyozás lehetőségét egyaránt.¹⁴

A személyben rejlő kockázati tényezők vizsgálata elsősorban az orvostudomány és segédtudományai, valamint a kriminológia feladata. Ezen rizikófaktorok között található leginkább azok, amelyek már a büntetőeljárások elején kiszűrhetők, ezáltal a gyermek- vagy fiatalkorú elkövetők büntetőügyei el sem jutnak bírósági szakba.

2. Külső hatások

2.1. Mikrokörnyezeti okok:

- a) család, származás
- b) barátok, iskolai környezet, lakóhely, szomszédság
- c) média

¹⁴ Buda Béla: A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1995, 14-19. old.

a) Család¹⁵

A gyermekekre ható környezeti tényezők között nincs még egy, amely akkora befolyásoló erővel bírna, mint a szülők és a szűkebb családi környezet. „A gyermek sorsa nagymértékben függ attól, hogy a család mennyire képes az érték közvetítő és érték követő funkcióját ellátni.”¹⁶ Még a már elkövetővé vált fiatalok esetében is az ideális családi háttér jóval hatékonyabb visszatartó erőt jelent, mint bármilyen büntetés vagy családjogi intézkedés.

„A jó család felerősíti a tágabb környezet pozitív, fejlesztő tendenciáit, és csökkenti vagy kiszűri a károsítókat. A diszfunkcionáló család viszont éppen ellenkezőleg hat: a negatív hatásokat erősíti fel, gyengítve a kedvezőek hatékonyságát. A gyermek személyiségformálódása és erkölcsi magatartása vonatkozásában így válik sorsformáló erővé. A családból fakadó intenzív ártalmak kiküszöbölése vagy enyhítése a legnehezebb feladat.”¹⁷

A családi kapcsolatok többféle módon is kárt tehetnek a gyermekekben. Egyrészt a gyermek életének első, meghatározó időszakában a családban látott viselkedésminta az egyetlen, amellyel találkozik, így arról vesz példát. Egy diszfunkcionális, hibás értékrenddel rendelkező család esetén a gyermek által tanult viselkedés annak a másolata lesz, képtelenné téve a gyermeket arra, hogy megismerje, megtanulja az elvárt társadalmi normákat.

A leggyakoribb, gyermekeket traumatizáló körülmények az alkoholizmus és a nem megfelelő anya-gyermek/apa-gyermek viszony. A családi nevelés légkörének letéteményese az anya. Az anya és a gyermeke közötti kapcsolat érzelmi viszonyulásaiktól és az ezeket is meghatározó körülményektől függ. Emellett az apai hatás közvetlenül is, az anya érzelmein keresztül is érvényesül, valamint a család fenntartásáért és ellátásáért érzett - tettekben is megnyilvánuló - felelősségben.

¹⁵ Érdekeség, hogy egy 2003-ban (Rosta Andrea: A fiatalkori bűnözés megelőzése, avagy a fiatalkorú bűnismétlők kriminálpszociológiai vizsgálata című munkájához) készült felmérés szerint a fiatalkorú bűnelkövetők több mint fele kétszülős családban nevelkedik, negyede él csonka családban és csak elvétve nevelik őket nevelőszülők vagy idegenek.

¹⁶ Király Réka Zsuzsa: A gyermekbűnözés kriminológiai ismérvei, Belügyi Szemle 12/2000., 44. old.

¹⁷ http://mek.oszk.hu/04600/04669/html/balogh_pedpszich0041/balogh_pedpszich0041.html

Mindezek mellett „egyre kevesebb figyelem jut a gyermekekre, egyre felületesebb az ellenőrzésük, nevelésük sekélyesebbé válik, amelyet az iskola sem tud pótolni. A szülők sok esetben közönyösen szemlélik gyerekük szabadidejének eltöltését, nem támasztanak velük szemben követelményeket, nem biztosítanak számukra megfelelő elfoglaltságot. A gyermekek számára nincs lehetőség az egyre kevesebb szabadidejük értelmes eltöltésére, lassan azt vesszük észre, hogy a gyermekkor megszűnik létezni, a gyermek már nem más, mint valamiféle kicsi felnőtt. A törődés hiánya pedig megjelenik a nem megfelelő szocializációban, a társadalmi követelményeknek nem megfelelő későbbi gondolkodás- és viselkedésmódban.”¹⁸

Súlyosabb esetben a szülők kifejezetten a gyermek sérelmére követnek el olyan cselekményeket, amelyek az egyébként egészséges fejlődését veszélyeztetik. A nem megfelelő bánásmód és a rossz példa mutatása együtt, de külön-külön is alkalmas arra, hogy egy gyermeket fokozatosan, a kisebb normasértésektől kezdődően a törvény által büntetni rendelt viselkedés tanúsításáig a helytelen irányba telerlje.

A törvény által büntetéssel sújtott fiatalok pedig leginkább a szűkebb környezetükre, mindenekeelőtt a családtagjaikra támaszkodhatnak, mivel a társas érintkezések típusain belül kevésbé jellemző a szülővel, vagy egyéb rokonnal való kapcsolat megszűnése. Amennyiben ez a szűk kör nem alkalmas arra, hogy a fiatalt a társadalom által elvárt magatartásra sarkallja, úgy a fiatal ördögi körbe kerül és bűnismétlővé, később felnőtt korú, visszaeső elkövetővé válhat. „Lényegében a családi viszonyok közé eső kérdés a családtagok kriminalitásának vizsgálata, amely a bűnözés generációs átörökítésének a kérdését is felveti.”¹⁹

A bűnismétlő fiatalok kriminalitása mögötti baráti közösségek elégtelen szocializációját a szülői háttér a legtöbb fiatal esetében megerősíti, és nem ellensúlyozza, illetve korrigálja. Különösen igaz ez az édesapák, és egyéb rokonok kapcsán. A szülők vonatkozásában az édesapák esetében jóval magasabb arányok mutatkoznak, mint az anyáknál, ugyanis az elítéltek több mint felének édesapja már volt büntetve, édesanyja viszont csak elenyésző részüknek. Ennek oka lehet, hogy azokban a

¹⁸ Hornyák Szabolcs, 132. old.

¹⁹ Rosta Andrea: A fiatalok bűnözés megelőzése, avagy a fiatalok bűnismétlők kriminológiai vizsgálata; BMK Kiskönyvtár Tanulmányok II., Budapest 2005., 318. oldal

társadalmi szubkultúrákban, ahonnan a bűnelkövető fiatalok többsége kikerül, a családok mindennapi életének meghatározásában inkább férfi, mint női uralom, irányítás érvényesül.²⁰

b) Iskola, baráti kör

„A pszichológusok, szociálpszichológusok a személyiség fejlődésében az iskolát, és az ott folyó nevelést, illetve a későbbiek során a munkahelyet, s az ott végzett munkát kiemelt, elsődleges szocializációs közegnek és helyzetnek tekintik. Nyilvánvaló, hogy az iskola az első olyan helyszín a gyermek életében, amikor szűkebb védett környezetéből, a családból kikerül, s szembetalálja magát az alkalmazkodás nagyon is komoly követelményével. Az iskolában folyó oktatói és nevelési munka alapvető jelentőségű a gyermek társadalmi életre való felkészítésében is, hiszen egyfelől új ismeretekkel látja el a gyermeket a világ dolgaiban, másrésztől továbbviszi, illetve szükség esetén korrigálja a szülői házból hozott nevelési folyamatot, a társadalmi beilleszkedést megkönnyítő értékek, normák, szabályok átadását, a társadalmi rend szükségszerűségének felismerését és elfogadását. Ráadásul abban az esetben, amikor az iskolai teljesítés és beilleszkedés során a társadalomba való betagozódás sikertelenül indul, nyilvánvaló, hogy ez alapvetően meghatározza majd a későbbi fejlődési folyamatot.”²¹

Az iskolával kapcsolatos problémák az alábbi tényezők mentén értékelhetők: 1. nem képes a társadalmi különbségeket háttérbe szorítani, inkább felerősíti azokat; 2. nem képes a társadalom általános értékvilágát a fiatal elé közvetíteni; 3. nem tudja a fiatalt megtanítani arra, hogy azonnali szükséglet kielégítését egy távolabbi cél elérésének érdekében későbbre halassza.²² Azonban az iskola sok esetben olyan követelményeket is támaszt a gyermekekkel szemben, amelyeknek a megfelelő családi - elsősorban anyagi - háttér hiányában, illetve képességei miatt eleve nem tud megfelelni. A kudarc negatívan hat a személyiségére, a probléma megoldásában pedig sem a szülők, sem pedig a tanárok nem tudnak segíteni. A másik oldal a pedagógusokkal, a tanárokkal van összefüggésben. A tanári pálya presztízse az elmúlt években, évtizedekben jelentősen romlott.

²⁰ Az adatok Rosta Andrea A fiatalkori bűnözés megelőzése, avagy a fiatalkorú bűnismétlők kriminálszociológiai vizsgálata című, korábban már hivatkozott tanulmányához készült felmérésből származnak, amelyet a szerző 2004. május 4-7. között a Tököli és a Szirmabesenyői Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében végzett.

²¹ Rosta Andrea, 2005., 296. oldal

²² Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés - tendenciák, elméletek, okok (Kriminológiai Közlemények 59. sz. 2001.) 74-75. oldal

Az anyagi megbecsülés hiánya azt eredményezi, hogy az egyébként alkalmas fiatalok nem választják ezt a hivatást, a nagy szakértelemmel rendelkező tapasztalt pedagógusok pedig gyakran elhagyják, kénytelenek elhagyni a pályát. A sokszor nem megfelelő szakmai színvonal mellett említhető még, hogy a gyermeki jogok szélesítésével csökkennek a tanár fegyelmezési lehetőségei, ami gyakran anarchikus állapotokhoz vezet az iskolákban.²³

Az iskolai munkának adott időben normális követője a munkahelyi tevékenység, amely megfelelő körülmények között további adalékát, színezékét adja a személyiség fejlődésének. A negatív élmények és hiányosságok közrejátszhatnak olyan személyi tulajdonságok kialakulásában, amelyek korlátozzák, illetve adott esetben meggátolják a társadalmi életbe való helyes beilleszkedés alapját.²⁴

Szinte az összes fiatalkorú bűnelkövető iskolai előzményeiben találkozhatunk iskolai konfliktusokkal, kudarcokkal jobbra a diákok, illetve a tanárok kapcsán. Osztályismétlés, fegyelmi, bukás vagy iskolai elbocsátás szinte mindegyikükénél megtalálható.

„A család és az iskola mellett kockázati faktor a baráti társaság, a fiatalkori szubkultúra is. A rossz családi környezetben élő, iskolában kudarcot vallott gyermek gyakran az utcán keres menedéket, ahol hasonló felfogású és problémájú gyermekekkel találkozik.”²⁵ „Nyilvánvaló tény, hogy a baráti társaság milyen messzemenő hatással bír az egyes ember életére. A csoportthatás a fiatalok életének is fontos része. Többségükénél az elsődleges szocializáló közegek közül a kortárs csoportok hatása a serdülő- illetve kamaszkor közeledtével szinte maximális elsőbbséget és intenzitást élvez. Ha ezen korosztályi sajátosságot úgy éli meg a fiatal, hogy mindeközben nem kap elég figyelmet családjá részéről, ez valószínűbbé teszi, hogy megnő a szociális távolság a fiatal és szülei között.”²⁶

„Az otthontól való eltávolodás oka lehet még, hogy az esetleges nagy korkülönbség miatt a gyermek problémáira a szülők nem képesek megfelelően reagálni, nem tudnak a gyermeknek magyarázatot vagy reális alternatívákat adni. A céltalan semmittevés, a csavargás és a többiekkel való sodródás

²³ Hornyák Szabolcs, 132. oldal

²⁴ Rosta Andrea, 2005., 296. old.

²⁵ Orell Ferenc János: A gyermekkori bűnözés helyzetéről és megelőzéséről ügyészi szemmel, Belügyi Szemle 7-8/1995., 32. oldal

²⁶ Rosta Andrea, 2005., 317-318. oldal

később éjszakai kimaradásokba, majd a törvénnyel való összeütközésbe vált át.”²⁷ Ilyen helyzetben a barátválasztás kiemelt jelentőségű. Ahogy a rokoni, családi háttér vonatkozásában, úgy a baráti társaságok kapcsán is differenciálni kell a helyes/normális és a helytelen/deviáns környezet között.

c) Média (erőszak, szexualitás, reklámok)²⁸

A televíziózás hajnalán viszonylag kevés erőszakos jelenet volt látható, de idővel az ilyen jellegű adások gyakorisága nőtt. Azonban nemcsak az erőszakos jelenetek száma, hanem a bennük ábrázolt erőszak intenzitása is egyre fokozódott. Az erőszak a hősök leggyakrabban alkalmazott eszköze, hogy a céljukat elérjék, és ezt sokkal hatékonyabbnak tüntetik fel, mint a társadalom által elfogadott módszereket. De nemcsak a felnőttek számára készült programok vannak tele erőszakos jelenetekkel, hanem már a gyermekműsorok is. Ez azért veszélyes, mert a XXI. századi gyermekek nagy többsége a szabadidejét a televízió, illetve az internet előtt tölti.

A kisebb gyermekek nem tudják élesen elválasztani a fikciót a valóságtól, és másolják, amit látnak. Hiányzik belőlük az élettapasztalat, és ha az ilyen filmekben azt látják, hogy erőszakkal, agresszióval elérhetik a céljaikat, - megfelelő gátek hiányában - ekként is fognak cselekedni.

Sokszor ok-okozati viszony látható a médiában látottak/hallottak és az elkövetett bűncselekmények kapcsán. Sok sajtóbeszámoló szerint egy-egy labilisabb személyiségű bűnelkövetőnek valamely konkrét adás szereplője szolgált mintaként. Emellett számos bűncselekmény az egyes műsorokban leírtak másolatának bizonyult. A televízióban látott erőszakot jelölik meg a fiatalok bűnözés egyik legfőbb okaként.

Emellett a felzaklató műsorok tartalmi elemei - többek közt szörnyalakok, veszélyhelyzetek, katasztrófák, halál - növelik az izgalmi szintet, ugyanakkor ha egy gyermek túl sokat van ilyen élményeknek kitéve, ez az izgalmi szint állandósulhat, szorongást vagy látszólag szervi panaszokat, fejfájást és alvászavart válthat ki.

²⁷ Orell Ferenc János, 1995., 32. oldal

²⁸ Faludi Barbara: A televízió hatása a gyermekekre, Budapesti Gazdasági Főiskola, Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Nemzetközi Kommunikáció Szak, Menedzsment szakirány, (szakdolgozat) Budapest, 2007., 43-55. oldal

A gyermekek érzelmi fejlődésének szempontjából nagyon fontos, hogy milyen formában találkoznak először a szexualitásra vonatkozó témákkal. Mivel ez a téma a legtöbb családban tabu, a gyermekek nem tudják kinek feltenni a felmerülő kérdéseiket, így aztán a televízióból, internetről, könyvekből próbálnak tájékozódni, aminek gyakran az a következménye, hogy nem azokat a válaszokat kapják, amire szükségük lenne, ez pedig később a szexualitásuk és a nemiséghez való hozzáállásuk torzulásához vezethet.

Bár kevésbé tűnhet veszélyesnek, aggodalomra adnak okot a média minden területén megjelenő reklámok is. A kereskedelmi csatornák megjelenésével a reklámok bekerültek már a gyermekeknek szánt műsorokba is.²⁹ Mivel a reklám is önálló kultúrtermék, szerepet játszik a gyermek valóságképeinek kialakításában is. A reklám hamis szükségletet teremt, és támogatja azt a hiedelmet, hogy az identitásuk abból fakad, ami a tulajdonukban van, illetve amit fogyasztanak. A reklám a hirdetett márkákhoz meghatározott életérzést, értékrendet definiál. A márkás termék segít helyreállítani a bizonytalan önbecsülést. Aki felveszi egy befolyással bíró csoport fogyasztási szokásait, be tud jutni a zárt körbe. A birtokló alacsonyabb rangúnak tartja azt, aki nem birtokolja az adott terméket.

Mivel a médiában látottak/hallottak helyes értelmezéséhez szükséges egy bizonyos életkor elérése, kiszámíthatatlan következményekkel járhat az, ha a gyermekek nem nekik szóló műsorokat néznek, amelyeket nagyon könnyen rosszul értelmezhetnek. A szülői kontroll mellett jó megoldás lehet a médiatartalmak szűrése és a felvilágosítás, valamint ha a gyermekekkel minél több közös, szabadidős programot tervez a család.

2.2. Makrokörnyezeti okok (az Európai Tanács felmérése alapján)³⁰

- a) a gyermekszegénység és a jövedelemkülönbségek növekedése,
- b) a társadalom-gazdasági problémák, az ezekkel összefüggő bűnözés és erőszak koncentrációja bizonyos területeken, gyakran a szegények lakta belső városnegyedekben vagy a

²⁹ Az USA-ban az 1950-es években ismerték fel, hogy a reklámokkal a gyermekeket kell megragadni, mert a családok bevásárlási szokásait több mint 50%-ban a gyermekek szükségletei, kívánságai határozzák meg. Ha a gyermekkel elhitetik, hogy szüksége van a termékre, mindent meg fog tenni, hogy szüleit rávegye annak beszerzésére.

³⁰ Milovszky Tamásné: A gyermek- és fiatalkorúak bűnözése a statisztikai adatok tükrében, 2-3. old., http://gabocza.ucoz.com/_ld/0/14_A_gyermek-s_fia.pdf

városszéli lakótelepeken,

- c) a fiatalok elhelyezkedési lehetőségeinek szűkülése, emelkedő munkanélküliség a fiatal felnőttek körében, különösen a szakképzetlen, illetve alacsony szakképzettségű fiatal férfiak között,
- d) a válások számának emelkedése,
- e) a különböző pszichoaktív anyagok (alkohol, kábítószer) egyre fiatalabb korban, és egyre többek általi kipróbálása,
- f) a pszicho-szociális zavarok növekvő kockázata a fiatalok, különösen a fiatal férfiak körében.

a), b) és c)

A hazai kutatások megerősítik az Európai Tanács felmérését³¹. Jelenleg hozzávetőleg hárommillió ember él a KSH által közzétett létminimum alatt. Magyarországon az összlakosságból 12%, a gyermekek közül 19%, összesen 420.000 gyermek élt a szegénységi küszöb alatt. Ha mindehhez még hozzávesszük az oktatási rendszer problémáit is, akkor azt láthatjuk, hogy a szegénységben élő gyerekek 25-30 %-ának nincs esélye olyan képzésre, amely felnőttkorára egyenlő esélyeket adhatna számukra. Ezáltal a szegénység újratermelődik és lefelé menő szegénységi spirál alakul ki. A gyermekszegénység a szülők rossz életkörülményeivel függ össze, amelynek egyik fő oka az alacsony foglalkoztatottság. A rendszerváltás után mintegy másfél millióan veszítették állásukat. A helyzet a 1990-es évek közepén volt a legrosszabb, majd némi javulás után stagnálás következett. Az elmúlt években bekövetkezett gazdasági válságot követően a munkanélküliek száma csúcsot döntött, az életszínvonal pedig rohamosan csökkent. A magyar gyermekek 15%-a él ma olyan családban, amelyben nincs aktív kereső. A leginkább veszélyeztetett csoportok a három- és többgyermekes, valamint az egyszülős családok, a fogyatékos gyermeket nevelők, továbbá a kistelepüléseken lakók.³²

A nyomor általában nemcsak az anyagi javak nélkülözése miatt ártalmas. Demoralizáló tényező, különösen akkor, ha a környezet jobb módban él. A nyomasztó gondokkal küszködés között mellékes a gyerekkel törődés, és a gyerek „értéke” is attól függ, mennyire tud hozzájárulni a jövedelem növekedéséhez (koldulás, segélyszerzés, kedvezmények, munkába állítás) vagy a család házi

³¹ Az ezredfordulót követő bűnözési helyzet - Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Statisztikai és Elemző Osztálya, Budapest 2010.

³² http://www.mommo.hu/media/Gyermekszegenyseg_Magyarorszagon

munkájához. A deviáns magatartású szülők gyerekei könnyen maguk is deviáns magatartásúakká válnak. Ily módon a deviáns elemek újratermelődnek, családi „örökségként” nemzedékeken át megjelennek. Mindaddig, amíg nem sikerül valahol (valamelyik nemzedéknél) megszakítani az átkos láncolatot.³³

d)

Válás esetén gyakran tapasztalható olyan érzelem- és indulateltolódás, amelyben az anya (vagy az apa) részéről eredetileg a másik félnek szóló neheztelést (néha gyűlöletet) a gyerek szenved el. A válásnál súlyosabb ártalmat jelent a gyerek számára a családi életnek a válást megelőző ziláltsága, a szülőkből való csalódottság, valamint a válásokat gyakran követő személyes bizonytalanság érzése. Ezek a gyerekekben szorongást, agressziót, dacosságot, kétségbeesést keltenek, ami gyakran depresszióba és a szülő által korábban képviselt erkölcsi normákkal való szakításba fordul át. Személyiségének viszonylagos egysége megbomlik, értelmi és érzelmi teljesítményei csökkennek, ha emellett még a család anyagi helyzete hirtelen leromlik - akkor tragikus veszteségként éli át a történeteket.

e)

A jóléti társadalmak egyik növekvő problémája a fiatalok általi droghasználat. Mivel - a bűnüldöző szervek jelentős erőbefektetése ellenére - a kábítószeres, pszichoaktív anyagok egyre könnyebben elérhetők, azonban azok összetétele értelemszerűen nem ellenőrzött, állandóan változik, nemcsak a fiatalok viselkedése, de akár az életük is veszélybe kerülhet. Amennyiben pedig „jó dílert” találnak, akár bűncselekmények elkövetése árán is megszerzik a szükséges pénzt.

f)

A pszicho-szociális zavarok a pszichikai, biológiai és szociális kölcsönhatású viselkedést, az erkölcsi és jogi normák megsértését jelenti, amely viselkedés a parentifikális társadalom átalakulása és a bizonytalanság okán leginkább a fiatal férfiaknál tapasztalható.

³³ http://mek.oszk.hu/04600/04669/html/balogh_pedpszich0041/balogh_pedpszich0041.html

III. A büntethetőségi korhatár változása a Csemegi kódextól napjainkig³⁴

A büntethetőség korhatára szinte országról-országra változik még Európai Unión belül is. Svájcban és az Egyesült Királyságban akár már 10 éves kortól büntethető egy gyermek. Franciaországban is sokáig ez volt a szabály, de 2007-től már 13 év lett a korhatár. A Magyarországgal szomszédos országokban 14 év a jellemző.³⁵

A büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából meghatározó az életkor. A fiatalkorúak büntetőjogi felelősségének megállapíthatósága az 1908-as büntetőnovella hatályba lépése óta az életkor, a beszámítási képesség, valamint - az értelmi és erkölcsi belátási képességet magába foglaló - belátási képesség hármasan alapszik.

Az 1810-ben hatályba lépett francia büntetőtörvénykönyv, a Code Penal úttörőnek számító 67.§-a - amely szerint kizárólag a „megkülönböztetési képességgel” rendelkező gyermek vonható büntetőjogi felelősségre - számos európai büntető kódex megalkotására gyakorolt jelentős hatást.

Az 1878. évi V. törvénycikk, azaz a Csemegi kódex a betöltött tizenkettedik életévhez kötötte a büntethetőséget, 83. §-a szerint: A ki a büntett vagy vétség elkövetésekor életkorának tizenkettedik évét meg nem haladta: bűnvád alá nem vonható.

A kódex 84. §-a szerint A ki akkor, midőn a büntettet vagy vétséget elkövette, életkorának tizenkettedik évét már túlhaladta, de a tizenhatodik évét még be nem töltötte, ha cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírt, azon cselekményekért büntetés alá nem vehető. Az ilyen kiskorú azonban javító-intézetbe való elhelyezésre ítéltethetik, de abban életkora huszadik évén túl nem tartathatik.

³⁴ Máthé Magdolna: Az életkor jelentősége a büntetőjogban
<https://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/az-életkor-jelentosege-a-buntetojogban>

³⁵ Tizenéves gyilkosok - a legmeggrázóbb magyar esetek
<https://vs.hu/kozelet/osszes/tizeneves-gyilkosok-a-legmegrazobb-magyar-esetek-0509#!s0>

A kódexhez fűzött miniszteri indokolás azonban kiemelte, hogy a 16. életévét betöltöttek sem rendelkezhetnek teljes belátási képességgel, mivel esetükben „az ész nem uralkodik még a túlnyomóan érzéki élet fölött”.

Tekintettel arra, hogy a Csemegi kódex igen hosszú ideig hatályban volt, módosítására számos alkalommal sor került. A módosítások köréből ki kell emelni az ún. novelláris módosításokat, amelyek vagy nagyobb vagy koncepcionális jellegű módosításokat foglaltak magukba. Az I. Büntető Novella, azaz az 1908. évi XXXVI. törvénycikk két területet érintett, egyrészt a fiatakorúak büntetőjogát, másrészt lehetőséget adott a pénzbüntetés, illetőleg az 1 hónapot meg nem haladó fogházbüntetés felfüggesztésére.

Az I. Büntető Novella ugyancsak a tizenkettedik életév betöltésében határozta meg a büntethetőség alsó határát, a 12 és 18 életév közötti elkövetők tekintetében pedig bevezette az értelmi és erkölcsi fejlettség követelményét.

A 15. § szerint „az a ki a büntett vagy vétség elkövetésekor tizenkettedik életévét meg nem haladta (gyermek) sem vád nem emelhető, sem bűnvádi eljárás nem indítható.” A fiatakorú fogalmát a 16. § határozta meg: „Az a ki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének tizenkettedik életévét már betöltötte, de tizennyolcadik életévét még be nem töltötte (fiatakorú) ha a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt meg, büntető felelősségre nem vonható”.

A 17. § szabályozta a büntethető 12 és 18 év közöttiek körét a következők szerint: „Az ellen a fiatakorú ellen, a kinek a büntett vagy vétség elkövetésekor a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége meg volt, a következő intézkedések tehetők: dorgálás, próbára bocsátás, javító nevelés, fogház vagy államfogház büntetés.” Míg a 34. § rendelkezése szerint: „Ha a vádlott a büntetendő cselekmény elkövetésekor életének tizennyolcadik évét még be nem töltötte, külön kérdés teendő fel arra nézve, bírt-e a vádlott az elkövetés idején oly értelmi és erkölcsi fejlettséggel, hogy tettéért büntetőjogilag felelősségre vonható? A bíróság tagadó válasz esetében a jelen törvény 16. §-a értelmében, igenlő válasz esetében a 17. § értelmében határoz”.

Változatlanul a tizenkettedik életév betöltése maradt a büntethetőségi korhatár az 1950. évi II. törvény (Btá.) és a részletszabályozást tartalmazó, fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről szóló 1951. évi 34. törvényerejű rendelet szabályozásában. A Btá. 51. § (1) bekezdése lehetővé tette a törvényben megállapított büntetés enyhítését, amennyiben annak legkisebb mértéke - figyelemmel a büntetés céljára, valamint az enyhítő és súlyosító körülményekre - túl szigorú volna.

Az életkor tekintetében változás a 1961. évi V. törvény hatályba lépésével következett be, amely 14 évre emelte a büntethetőségi korhatárt és külön nevesítette a gyermekkort mint büntethetőséget kizáró okot a 20.§-ában: „Nem büntethető, aki a cselekmény elkövetésekor tizennegyedik évét még nem töltötte be.” A fiatalkorúak fogalmát a törvény 85. §-a akként határozta meg, hogy „a büntető törvény alkalmazásában fiatalkorú, aki a büntett elkövetésekor a tizennegyedik életévét meghaladta, de tizennyolcadik életévét nem töltötte be.” A szabályozás elvi alapját képező gondolat szerint a 14. életévét betöltő gyermek a testi és szellemi érettség olyan fokát éri el, amely megalapozza a büntetőjogi felelősségre vonhatóságát.

Jelenlegi Büntető Törvénykönyvünk elődje, az 1978. évi IV. törvény 23. § -a megtartotta a 14. életévet mint a büntethetőség korhatárát, függetlenül az értelmi, erkölcsi fejlettségtől.

Eljárási jogi szempontú adalék, hogy az 1913. évi VII. törvénycikk által életre hívott fiatalkorúak büntetőbíróságát a jogalkotó egy 2011. szeptember 1. napjával életbe lépő büntetőeljárási törvény módosítással megszüntette. A Be. 448. § vonatkozásában eszközölt módosítások folytán a fiatalkorúak büntetőügyeiben megszűnt a kizárólagos illetékesség, mindössze az az elvárás maradt meg, hogy az eljárásban első fokon a tanács elnöke, másodfokon és - a Kúriát kivéve - harmadfokon a tanács egyik tagja az Országos Bírósági Hivatal által kijelölt bíró, az elsőfokú bíróságon pedig a tanács egyik ülnöke pedagógus legyen.

A 2013. július 1. napjával hatályba lépő 2012. évi C. törvény (Btk.) büntethetőségi korhatárt érintő rendelkezései ugyancsak fordulópontot jelentettek a fiatalkorúak büntetőjogában.

Kondorosi Ferenc, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium korábbi államtitkára 2007 nyarán

nyújtotta be azt a javaslatot, hogy súlyos, életellenes bűncselekmény esetén a 12-14 év közötti elkövetőt is el lehessen ítélni. Azt is elmondta, hogy a gyermekkori bűncselekmények kétharmadáért felelős a 12-14 éves korosztály, de javaslatát nem fogadták el.

Néhány hónappal később Horányi Miklós, a Szegedi Főügyészség főügyésze és Kádár Gábor, a Szegedi Városi Bíróság elnökhelyettesével közösen nyilatkozták, hogy ez a rendszer nem tartja vissza a gyermekbűnözés terjedését, mert az elkövetők tisztában vannak azzal, hogy nem fogják felelősségre vonni őket a koruk miatt.

2008 elején jött a következő nagy hulláma a téma iránti érdeklődésnek. Január 10-én néhány órán belül egy emberölés és egy késelés történt a Blaha Lujza téren, és a tértől nem messze lévő középiskolában. Előbb egy 17 éves ifi bokszoló bántalmazta osztálytársát olyan súlyosan, hogy az áldozat belehalt sérüléseibe, néhány órával később pedig egy tíz év körüli fiú combon szúrt egy járókelőt a zenelejátszójáért. Az utóbbi esetnek óriási visszhangja volt a sajtóban, de a büntethetőség korhatára akkor még nem változott.

Az új Büntető Törvénykönyv 2013. júliusi hatályba lépésekor viszont már változott a korhatár: különösen súlyos bűncselekmények elkövetése esetén 12 évre szállította le a kormány.³⁶

A 2012. évi C. törvény gyermekkort a cselekmény büntetendőségét és az elkövető büntethetőségét kizáró vagy korlátozó okok közé sorolja. Ezen okok felmerülése esetén a büntetőjogi felelősség az elkövetéskor fennálló körülményekre tekintettel kizárt, vagy korlátozott, azaz a bűncselekmény valamelyik fogalmi eleme - tényállásszerűség, társadalomra veszélyesség, vagy bűnösség - hiányzik.

A törvény főszabályként a 14. életév betöltéséhez köti az elkövető büntethetőségét. A törvényhez fűzött indoklás szerint „napjainkban a gyermekek biológiai fejlődése felgyorsult, a gyermekek korábban érnek, az információs forradalom következtében a kiskorúakat már tizennegyedik életévüket megelőző életszakaszukban eléri a társadalom olyan különféle hatásai, amelyektől a korábbi időkben védve voltak.”

³⁶ Tizenéves gyilkosok - a legmegrázóbb magyar esetek
<https://vs.hu/kozelet/osszes/tizeneves-gyilkosok-a-legmegrazobb-magyar-esetek-0509#!s0>

A jogalkotó álláspontja szerint ebben a korcsoportban egyre gyakoribb az erőszakos érdekérvényesítés, a kirívóan agresszív módon megnyilvánuló fiatalok vonatkozásában pedig elő kell segíteni a társadalomba való visszailleszkedés lehetőségét, valamint a törvénytisztelő életmód elsajátítását. Ebben a körben a jogalkotó a büntetőjog eszközeinek igénybevételét mindenképpen szükségesnek ítéli a speciális prevenció megvalósulása érdekében. Azonban bizonyos bűncselekmények tekintetében, a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátás megléte esetén a tizenkettedik életév betöltéséhez köti a büntethetőséget.

A Btk. 16. §-a szerint ugyanis „nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be, kivéve az emberölés [160. § (1)-(2) bekezdés], az erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §), a testi sértés [164. § (8) bekezdés], a hivatalos személy elleni erőszak [310. § (1)-(3) bekezdés], a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak [311. §, ha a 310. § (1)-(3) bekezdése szerint minősül], a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak [312. §, ha a 310. § (1)-(3) bekezdése szerint minősül], a terrorcselekmény [314. § (1)-(2) bekezdés], a rablás [365. § (1)-(4) bekezdés], és a kifosztás [366. § (2)-(3) bekezdés]elkövetőjét, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.” Ezekben az esetekben a büntethetőség tehát a belátási képesség vizsgálatához kötött.

A belátási képesség vizsgálatának részletszabályait a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalok terheltek büntetőjogi belátási képességének a megítéléséről szóló 5/2013. (VII. 31.) LÜ h. körlevél is részletezi, amelynek megállapításai szerint a fiatalok terhelt elkövetéskori büntetőjogi belátási képességének vizsgálatának alapját az elmeállapotára vonatkozóan elvégzett igazságügyi elmeorvos szakértői vizsgálat adja, ugyanakkor be kell szerezni, és a szakértő rendelkezésére kell bocsátani a fiatalok terhelt vonatkozásában készült környezettanulmány, pedagógiai és iskolai jellemzés, az esetleges gyermekvédelmi intézkedésekre, illetve a korábbi megbetegedésekre, a fizikai és pszichés állapotra vonatkozó orvosi iratokat és dokumentumokat. A szakértő kirendelése iránt a megalapozott gyanú közlését követően haladéktalanul intézkedni kell, emellett a vizsgálatba kötelező szakkonzulensként gyermekpszichiáter

bevonása.³⁷ A körlevél vonatkozó rendelkezése szerint amennyiben a fiatalkorú terhelt beszámítási képessége kizárt, a belátási képesség tekintetében a további vizsgálat szükségtelen. Ugyanakkor a beszámítási képesség korlátozottsága önmagában a belátási képességet nem zárja ki, annak vizsgálatát nem teszi mellőzhetővé.

További rendelkezést tartalmaz a 12 és 14 év közötti fiatalkorú terheltek belátási képességének vizsgálatáról az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet tartalmaz, melynek 19/A. § (1) bekezdése szerint a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú terhelt beszámítási és belátási képességének vizsgálata során a vizsgálatot végző szakértők közül az egyiknek igazságügyi pszichiátria (igazságügyi elmeorvostan), a másikkal pedig igazságügyi orvostan vagy igazságügyi pszichiátria (igazságügyi elmeorvostan) képesítéssel kell rendelkeznie.

A rendelet 17. §-a kimondja, hogy „amennyiben a szakkérdés annak megállapítására irányul, hogy a terhelt a cselekményt az elmeműködés olyan kóros állapotában követte-e el, amely őt képtelenné tette a cselekmény következményeinek felismerésére, vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék vagy elmeműködésének kóros állapota csupán korlátozta-e a cselekmény következményeinek felismerésében, vagy abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék, a terhelt elmeállapotának orvosszakértői vizsgálatát kell lefolytatni, amelynek során a szakértő értékeli azt is, hogy a terhelt elmeállapotánál fogva tartani kell-e attól, hogy újabb bűncselekményt fog elkövetni.”

1. Az életkor jelentősége a sértett vonatkozásában

Több vonatkozásban bír jelentőséggel a bűncselekmény sértettjének életkora is. Bizonyos bűncselekmények kizárólag kiskorúak sérelmére követhetők el, így például a kiskorú veszélyeztetése büntette.

³⁷ E szabály kapcsán jelentős problémákat vet fel, hogy hazánkban jelenleg rendkívül kevés szakértő rendelkezik ezen kompetenciával, az a néhány gyermekpszichiáter pedig, aki eljárhatna, túlterhelt és/vagy túl távol van. Megoldást jelenthet a jelenleg is zajló „gyorstalpalós” átképzés, azonban a probléma megnyugtató és professzionális megoldása még várat magára.

A Btk. 160. § (2) bekezdés i) pontja értelmében emberölés büntettének minősített esetéért felel, aki a bűncselekményt tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére követi el. Korábban ismeretes volt a hazai jogrendszerben az újszülött megölésének tényállása, mint az emberölés büntettének privilegizált esete, amelyet az elkövető speciális helyzetére tekintettel külön szabályoztak, hiszen a szülő nő lelki és fizikai állapota speciálisnak tekinthető az átélt fizikai fájdalom, esetleges vérvesztés, illetve egyéb állapotváltozások miatt. Mindez érintheti az elkövető tudatát és akár beszámítási képességét is. A privilegizált eset 2006-os megszüntetése óta az újszülött megölése az emberölés fent hivatkozott minősített esete körébe vonható, azonban a régi privilegizált esetben foglalt feltételek fennállása a büntetés kiszabása körében értékelendő.

A büntetés kiszabása körében, az 56. BK vélemény rendelkezései adnak iránymutatást mind az elkövető, mind a sértett életkorának értékelése vonatkozásában. A vonatkozó rendelkezések szerint a büntetlen előélet enyhítő körülmény, kivéve, ha az elkövető fiatalkorú, vagy a fiatalkort néhány évvel meghaladott fiatal felnőtt.

Önmagában nem értékelhető enyhítő körülményként a fiatalkor, de amennyiben az elkövető tizennegyedik életévét nem sokkal haladta meg, vagy fiatal felnőtt az elkövetés időpontjában, ez enyhítő körülményként értékelendő. Az idős kor enyhítő körülmény, hivatkozással a vele járó testi és szellemi hanyatlásra, valamint tűrőképesség csökkenésre. A választó vonalat általában a nyugdíjkorhatár jelenti. Súlyosító körülményként értékelendő, amennyiben a sértett védtelen, idős, beteg, védekezésre képtelen vagy oltalomra szoruló személy.

Eltérő szabályozást tartalmaz a Btk. „Lex Siposként” elhíresült 26. § (3) bekezdés c) pontja, amely szerint nem évül el a büntethetősége a XIX. Fejezetben meghatározott, ötévi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő bűncselekményeknek.

Ugyancsak eltérő elévülési szabályokat határoz meg a Btk. 28. § (1a) bekezdése is, amely kimondja, hogy amennyiben az erős felindulásban elkövetett emberölés, a háromévi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő szándékos súlyos testi sértés, az emberrablás, az emberkereskedelem és kényszermunka, a személyi szabadság megsértése, illetve – a 26. § (3) bekezdés c) pontjában foglalt kivétellel – a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje a bűncselekmény

elkövetésekor a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, az elévülés határidejébe nem számít be az a tartam, amíg a huszonegyedik életévét be nem tölti vagy be nem töltötte volna.

IV. Nemzetközi visszhang³⁸

"A nemzetközi szervezetek, így az Egyesült Nemzetek Szervezete és az Európai Tanács több dokumentuma a fiatalkorúak vonatkozásában az igazságszolgáltatási rendszer átalakítását, annak humanizálását és az emberi jogok meghatározó szerepét állítják előtérbe. A legfőbb, legmeghatározóbb rendező elv a gyermek mindenképp felett álló érdeke, amelynek a büntetőjogi ítélezésben is teret kell nyernie."³⁹

A témakörhöz kapcsolódó nemzetközi szerződések, illetve dokumentumok közül talán a pekingi szabályok és a gyermekek jogairól szóló ENSZ egyezmény a legjelentősebbek.

Az úgynevezett pekingi szabályokat 1985. év november hó 29. napján kelt határozatával fogadta el az ENSZ közgyűlése. A dokumentum általános elveket fogalmaz meg, amelyek alapvető követelményként rögzítik a fiatalkorúak jólétének elősegítését, emellett a jogi beavatkozás szükségességének csökkentését.

Elvárásaként rögzíti azt is, hogy a részes államok saját igazságszolgáltatási rendszerükön belül alakítsanak ki külön, a fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszert, továbbá leírja, hogy a fiatalkorúak személyes szabadságát csak körültekintő, gondos mérlegelés alapján lehet korlátozni és ennek is a lehetséges minimumra kell szorítkoznia. (17.1. cikk.) A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott szankciónak pedig arányban kell állnia a cselekmény súlyosságával, a fiatalkorú elkövető személyi körülményeivel, valamint a társadalom szükségleteivel.

³⁸ Kántor István Zoltán: A fiatalkorúakat érintő egyes büntetések és intézkedések bemutatása (a javítóintézeti nevelés, a jóvátételi munka és a szabadságvesztés) Eger, 2016. augusztus 25.
[http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kantor_istvan_zoltan__fiatalkorukat_erinto_buntetesek_es_intezkedesek\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kantor_istvan_zoltan__fiatalkorukat_erinto_buntetesek_es_intezkedesek[jogi_forum].pdf)

³⁹ Kántor István Zoltán, 2016., 3. old.

További fontos követelményeket rögzít a „Bírói döntés és intézkedés” című 3. rész. Ezen részében az ajánlás a konkrét bírói döntés meghozatalánál az általános szabályokon túl az alábbi szempontok figyelembevételére és gondos mérlegelésére figyelmeztet:

- a szankciónak nemcsak a bűncselekmény körülményeivel és súlyosságával, hanem a fiataikorú elkövető körülményeivel is arányban kell állnia (17.1.a.pont)
- a fiataikorú elkövető szabadságát elvonni csak a legvégső esetben, és csak a feltétlenül szükséges legrövidebb időre lehet. (17.1.b.pont).

A dokumentum továbbá szükségesnek tartja, hogy a döntés meghozatala előtt az eljárás során készüljön környezettanulmány a fiataikorúról (16.1.pont) és a nemzeti szabályozás számos olyan intézkedési lehetőséget adjon a bírónak, amit szabadságvesztés helyett alkalmazhat. (18.1.pont) Kiemeli továbbá annak szükségességét, hogy a fiataikorúak ügyeivel foglalkozó minden szakember megfelelő, speciális képzettséggel rendelkezzen, különösen a szociológia, a pszichológia, a kriminológia, valamint a viselkedéstudományok terén. (22.1. pont és kommentárja)⁴⁰

A gyermekek jogairól szóló egyezményt New Yorkban, 1989. év november hó 20. napján fogadta el az ENSZ közgyűlése, az egyezményt Magyarország az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki. Az egyezmény 1. cikke gyermek alatt a 18. életévét be nem töltött személyt nevesíti.

A bánásmód tekintetében a fiataikorúak esetében a középpontban az emberi jogok, a humanizmus és a jogállamiság állnak. Az egyezmény a pekingihez hasonlóan azt tartalmazza, hogy a fiatalokkal szemben szabadságelvonás csak végső eszközként alkalmazható és a legrövidebb időtartamban.

A nemzetközi irányadó dokumentumok között meg kell említeni még az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a fiataikori bűnözés kezelésének új módszereiről és a fiataikorúakra vonatkozó igazságszolgáltatás szerepéről szóló, a tagállamokhoz intézett 2003. év szeptember 24. napján kelt ajánlását.

⁴⁰ Emri Gergely: Adalékok a büntethetőségi korhatár leszállítása kapcsán, Miskolc, 2015. december 18., a szerző fordítása a "The Beijing Rules"-ról
[http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/emri_gergely__adalatok_a_buntethetosegi_korhatar_leszallitasa_kapcsan\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/emri_gergely__adalatok_a_buntethetosegi_korhatar_leszallitasa_kapcsan[jogi_forum].pdf)

Ezen ajánlás céljaként tekinti az elkövetők reszocializálását és reintegrálását, az ismételt bűnelkövetés megelőzését, továbbá az áldozatok érdekeinek a megjelenítését is. Ugyancsak az Európa Tanács, a 2008. évi XI. számú ajánlásában fogalmazta meg azt, hogy fiatalok esetében a szabadságelvonás csak ultima ratio jellegű lehet, és a lehető legrövidebb időtartamra kell szorítkoznia.

A gyermekek magyarországi helyzetével kapcsolatban 2014-ben készült zárójelentés⁴¹ szerint a bizottság kifejezetten kifogásolta a büntethetőségi korhatár 14 évről - bizonyos bűncselekmények esetén - 12 évre történő leszállítását és szorgalmazta, hogy állítsák vissza a korábbi szabályozást, a büntethetőségi korhatár a betöltött tizennegyedik életév legyen egységesen, valamennyi bűncselekmény esetén.

A hatályos Btk.-ban szereplő büntethetőségi korhatár leszállítása kapcsán több, a gyermekek jogait védő és képviselő nemzetközi szervezet is - UNICEF, ENSZ Gyermekjogi Bizottsága - aggodalmának és egyet nem értésének adott hangot.

Kritikaként említik továbbá a fiatalok hosszú, sok esetben 1 évet is elérő előzetes letartóztatását, a szabálysértési pénzbírság elzárásra történő átváltoztatását, továbbá a konfliktuskezelő joghátrányok alkalmazásának hiányát. A bizottság felhívta Magyarországot mint tagállam figyelmét, hogy a következő öt éves ciklusban tegyen intézkedéseket a fenti problémák megoldása érdekében.

A legutóbbi, 2020-ban készült magyar időszakos jelentésre tett záró észrevételeiben az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága a 40. (b) pontban ismét rögzítette azon álláspontját, miszerint Magyarországnak módosítania kellene a hatályos jogi szabályozást annak érdekében, hogy a büntetőjogi felelősségre vonhatóság alsó korhatára ismét egységesen 14 év legyen, a bűncselekménytől függetlenül.

Ehhez képest Magyarország a Btk.-hoz fűzött miniszteri indokolással fejezte ki a változtatás szükségességére irányuló álláspontját. Eszerint a változtatást a következők tették szükségessé: „Az életkornak meghatározó jelentősége van a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából. A bűnösség több elemből tevődik össze, egyik - a szándékosság és a gondatlanság esetében egyaránt szükséges -

⁴¹ Emri Gergely: Gyermekjogi Bizottság záró észrevételei 2014. fordítása

eleme, hogy az elkövető az elkövetés idején a törvényben meghatározott életkort betöltse. A büntetőjogi felelősséget kizárja a gyermekkor. A törvény a büntethetőség alsó életkori határát főszabály szerint az elkövető tizennegyedik életévében határozza meg. A tizennégy éves korhatár megállapításának az indoka az, hogy a gyermekek nagyobb része ebben a korban fejezi be általános iskolai tanulmányait, és ér el olyan testi és szellemi fejlettségi szintet, amelyre tekintettel büntetőjogi felelősségre vonható. (...) A tizenkettő-tizennégy év közötti gyerekek körében is egyre nagyobb mértékben elterjedt az erőszakos érdekérvényesítés, ezért szükséges a büntethetőségi korhatár módosítása, a kirívóan agresszív, élet ellen irányuló bűncselekményt megvalósító gyermekkorúak büntetőjogi felelősségre vonása és egyes súlyos bűncselekményeknél a büntethetőség korhatárának leszállítása tizenkét évre. Az ilyen bűncselekményt megvalósító gyermekkorú magatartásából ugyanis arra lehet következtetni, hogy megfelelő segítség hiányában nem lesz képes a későbbiekben a társadalomba való beilleszkedésre és a törvénytisztelő életmódra, ezért a speciális prevencióhoz mindenképpen szükséges a büntetőjog eszközeinek igénybevétele. Minderre figyelemmel a törvény az emberölés alap- és minősített esetei, az erős felindulásban elkövetett emberölés, az életveszélyt okozó testi sértés és a halált okozó testi sértés, a rablás és a kifosztás elkövetőjének büntetőjogi felelősségre vonását lehetővé teszi abban az esetben is, ha a cselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét már betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a cselekménye következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.”

A kiskorúak büntetőjogi felelősségének szabályozásánál jelenleg a törvény tehát két életkori csoportot ismer: gyermekkorú és fiatalkorú személy. Az elmúlt évtizedek demográfiai és szociológiai vizsgálatai alapján két, az életkor meghatározását jelentősen befolyásoló folyamat figyelhető meg.

"Az egyik az acceleráció, azaz a biológiai érés felgyorsulása, amelynek eredményeként a gyermekeknél ma már átlagosan kb. 2 évvel korábban következik be a biológiai érés mint 100 évvel ezelőtt. A demográfiai kutatások a biológiai érést ma a 12. életévben határozzák meg."⁴²

A másik változás, ami érinti az életkort is, az úgynevezett posztadoleszcencia, vagyis a társadalmi érés kitolódása. Utóbbi folyamat az iskolázottság kitolódásával, a megváltozott munkaerő-piaci

⁴² Igaz Barbara és Kenese Attila: A gyermekbűnözők, avagy a büntethetőségi korhatár kérdései 2014. szeptember, 28. old.
[http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/igaz_barbara__kenese_attila__a_gyermekbunozok\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/igaz_barbara__kenese_attila__a_gyermekbunozok[jogi_forum].pdf)

viszonyokkal és a párkapcsolatok átalakulásával összefüggésben azt eredményezi, hogy a felnőtté válás, azaz a szülőktől való anyagi és döntési függetlenedés későbbi időpontban következik be, valamikor a 21. és 25. életkor között.⁴³

A korábbi biológiai érés és a társadalmi érés kitolódása egyszerre érvényesülő folyamatok, amelyet a jogalkotásnak minden esetben figyelembe kell vennie, és ezt nagyobb részben az új Büntető Törvénykönyv (2012. évi C. törvény) megalkotásánál figyelembe is vett.

V. A jogi szabályozás^{44, 45}

Az életkornak a büntetőjogi felelősség megállapításánál és az alkalmazandó szankció kiválasztásánál van jelentősége. Meg kell különböztetnünk a kiskorú, a gyermekkorú és a fiatalkorú fogalmát.

A kiskorú a büntetőjogban a gyermekkorú és a fiatalkorú. A 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) 105. § (1) bekezdése értelmében fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem. A Btk. fentebb hivatkozott 16.§-a értelmében gyermekkorú az az elkövető, aki a 14. életévét még nem töltötte be.

Nem magyar állampolgár terheltek esetén is a tizennegyedik és a tizennyolcadik év közöttiek tekintendők fiatalkorúaknak, függetlenül attól, hogy azon állam szabályai szerint, melynek polgárai, esetleg már nagykorúnak számítanak.

A büntetőjog a születésnapokhoz igazodik, ezért a tizennegyedik születésnap a gyermekkor utolsó napja - kivéve a fent említett esetekben - amikor még hiányzik a büntetőjogi felelősségre vonás lehetősége. A tizennyolcadik születésnap a fiatalkor utolsó napja, ezen a napon még a speciális anyagi jogi szabályok alkalmazandók, illetve szintén a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni, ha a terhelt a tizennyolcadik életévének betöltése napján követi el a bűncselekményt.⁴⁶

⁴³ Ligeti Katalin: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási Törvényének Konceptiója
http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/fk_koncepcio1.doc

⁴⁴ Szabó András: A fiatalkorúak és büntetőjog, Budapest, 1961.

⁴⁵ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez kapcsolódó Nagykommentár (továbbiakban: Nagykommentár)

⁴⁶ Ódor Éva: Kiskorúak, fiatalkorúak a büntető igazságszolgáltatásban, Tatabánya, 2016. március 11.,
7.old.[http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/odor_eva_kiskoruak_fiatalkoruak_a_bunteto_igazsagszolgalatasban\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/odor_eva_kiskoruak_fiatalkoruak_a_bunteto_igazsagszolgalatasban[jogi_forum].pdf)

A fiatal felnőtt kor - ami a kialakult gyakorlat szerint az elkövetéskor már betöltött tizennyolcadik, de még be nem töltött huszonegyedik év - a büntetés kiszabása körében nyer értékelést.

A büntetlen előélet enyhítő körülménynek számít, azonban ha az elkövető fiatalkorú vagy úgynevezett fiatal felnőtt, akkor nem. A fiatalkor önmagában nem enyhítő körülmény, hiszen ez a tény a speciális (enyhébb) törvényi szabályozásban már értékelést nyert, azonban mégis van jelentősége akkor, ha az a tizennégy éves életkort nem sokkal haladta meg, vagy fiatal felnőtt volt, amikor a bűncselekményt elkövette.

A gyermekkor a büntetőjogban büntethetőséget kizáró oknak tekintendő. Ha az elkövető a bűncselekmény tényállási elemeinek megvalósításakor a tizennegyedik életévét még nem töltötte be, nem vonható felelősségre akkor sem, ha az eredmény akkor következik be, amikor már az említett életkort meghaladta.

A törvény a gyermekkorú bűnelkövetők büntetlenségét kilenc bűncselekmény esetén feloldja, és a büntethetőség korhatárát a 12. életév betöltéséhez köti, amennyiben a gyermek az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással, amit meg kell vizsgálni.

A belátási képesség nem azonos a büntethetőség további feltételével, a beszámítási képességgel, ezért a felelősség megállapításához a konkrét büntetőeljárásokban a belátási képességet külön kell vizsgálni, kivéve, ha a beszámítási képesség kóros elmeállapot miatt kizárt az ilyen személynél.

A belátási képesség fennállásának kérdésére igazságügyi elmeorvos szakértői és pszichológus szakértői véleményt (egyesített vélemény) kell beszerezni.

VIII. Összegzés

"A mai társadalmak „gyermekközpontúbbak”, azonban ez közel sem jelenti azt, hogy a gyermekek biztonságosabb környezetben nőnének fel. A társadalom közös érdeke és egyben emberi, erkölcsi kötelezettség azon munkálkodni, hogy a fiatalokat ne veszélyeztesse és ne fertőzze meg a „rossz szellem”, a bűnözés jelensége.”⁴⁷

„A bűnözés megelőzése és visszaszorítása, a közbiztonság javítása a társadalom közös érdeke és feladata. Ez azt jelenti, hogy a társadalom egésze (valamennyi mikro- és makroegysége) felelőssé tehető a bűnmegelőzésért, össztársadalmi érdek- és feladatrendszer, amelyben mindenki érintett. Ez egyéni szinten nem csak azt a minimumot kell, hogy jelentse, hogy betartjuk az előírt jogszabályokat, vagy önmagában saját vagyon- és személy védelmünkre koncentrálnunk.”⁴⁸

Az, hogy a gyermekkorú személlyel szemben büntetőjogi szankció nem alkalmazható, nem jelenti azt, hogy más jellegű felelősségre vonására ne kerülhetne sor, így például a családjog, a gyermekvédelem és a gyámügyi igazgatás szabályai alkalmazandók (védelembe vétel, ideiglenes hatályú elhelyezés, átmeneti nevelésbe vétel, tartós nevelésbe vétel, nevelési felügyelet).

Leszögezhetjük, hogy a gyermek- és fiatalkori bűnözéssel foglalkozni kell, az állam és a társadalom kiemelkedő fontosságú feladata e probléma kezelése. Mindez pedig - a bűncselekmények jellegének átalakulásával, az erőszak egyre jelentősebb térnyerésével - mind sürgetőbbé válik.

⁴⁷ Szabényiné dr. Németh Nóra Eszter: Bűnmegelőzés a fiatalkorúak körében Magyarországon, Miskolc, 2017. április 28. [http://www.jogforum.hu/files/publikaciok/szabenyine_nemeth_nora_eszter__bunmegelozes_a_fiatalkoruk_koreben\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogforum.hu/files/publikaciok/szabenyine_nemeth_nora_eszter__bunmegelozes_a_fiatalkoruk_koreben[jogi_forum].pdf) 15. old.

⁴⁸ Rosta Andrea, 2005., 319. oldal

Felhasznált irodalom, internetes források

- Balogh Adrienn: A fiatalkori bűnözés a gyűlölet-bűncselekmények tükrében, Miskolc, 2018. május 04.
[http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/balogh_adrienn_fiatalkori_bunozes_gyulolet-buncselekmények_tukreben\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/balogh_adrienn_fiatalkori_bunozes_gyulolet-buncselekmények_tukreben[jogi_forum].pdf)
- Buda Béla: A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1995.
- Dávid Georgina: A televízióban látott erőszak hatása a gyermek- és fiatalkorúakra, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai Tanszék, Budapest, 2013.
- Emri Gergely: Adalékok a büntethetőségi korhatár leszállítása kapcsán, Miskolc, 2015. december 18.
[http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/emri_gergely__adalekok_a_buntethetosegi_korhatar_leszallitasa_kapcsan\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/emri_gergely__adalekok_a_buntethetosegi_korhatar_leszallitasa_kapcsan[jogi_forum].pdf)
- Faludi Barbara: A televízió hatása a gyermekekre, Budapesti Gazdasági Főiskola, Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Nemzetközi Kommunikáció Szak, Menedzsment szakirány, (szakdolgozat) Budapest, 2007.
- Hornyák Szabolcs: A gyermekkorúak bűnözése és megelőzésének lehetőségei.
<http://www.pecshor.hu/periodika/2003/hornyak.pdf>
- Igaz Barbara és Kenese Attila: A gyermekbűnözők, avagy a büntethetőségi korhatár kérdései 2014. szeptember
[http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/igaz_barbara__kenese_attila__a_gyermekbunozok\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/igaz_barbara__kenese_attila__a_gyermekbunozok[jogi_forum].pdf)

- Kántor István Zoltán: A fiatalkorúakat érintő egyes büntetések és intézkedések bemutatása (a javítóintézeti nevelés, a jóvátételi munka és a szabadságvesztés) Eger, 2016. augusztus 25.
[http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kantor_istvan_zoltan__fiatalkorukakat_erinto_buntetesek_es_intezkedesek\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kantor_istvan_zoltan__fiatalkorukakat_erinto_buntetesek_es_intezkedesek[jogi_forum].pdf)

- Király Réka Zsuzsa: A gyermekbűnözés kriminológiai ismérvei, Belügyi Szemle 12/2000.

- Ligeti Katalin: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási Törvényének Konceptiója (http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/fk_koncepcio1.doc .)

- Máthé Magdolna: Az életkor jelentősége a büntetőjogban,
<https://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/az-eletkor-jelentosege-a-buntetojogban>

- Milovszky Tamásné: A gyermek- és fiatalkorúak bűnözése a statisztikai adatok tükrében,
http://gabocza.ucoz.com/_ld/0/14_A_gyermek-s_fia.pdf

- Ódor Éva: Kiskorúak, fiatalkorúak a büntető igazságszolgáltatásban, Tatabánya, 2016. március 11.
[http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/odor_eva__kiskoruak_fiatalkoruak_a_bunteto_igazsagszolgalatasban\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/odor_eva__kiskoruak_fiatalkoruak_a_bunteto_igazsagszolgalatasban[jogi_forum].pdf)

- Orell Ferenc János: A gyermekkori bűnözés helyzetéről és megelőzéséről ügyészi szemmel, Belügyi Szemle 7-8/1995.

- Rosta Andrea: A fiatalkori bűnözés megelőzése, avagy a fiatalkorú bűnismétlők kriminálszociológiai vizsgálata; BMK Kiskönyvtár Tanulmányok II., Budapest 2005.

- Ruzskai Szilvia: Jane Elliott hírhedt kék szem/barna szem kísérlete
<http://www.onlinepszichologia.hu/blog/blogpost/138>

